

Фрагмент документа № 19

3. Ойген
4. Р. Шухевич¹⁴⁹
5. Івахнюк Антін.

До ч[астини] 29 / 19
Команда Куріня при-
хильно
ставиться до прийняття
обох патентів¹⁵⁰
Скоб!
за [місце печатки]¹⁵¹
/Івахнюк кур[інний] пи-
сар/

ЦДІА України
у Львові. — Ф. 389. —
Оп. 1. — Спр. 854. —
Арк. 69 — 69 зв.
Чорнило. Оригінал.
Рукопис.

Микола Посівнич

ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ РОМАНА ШУХЕВИЧА В УВО-ОУН У 1923—1938 РР.

Одним із найвизначніших діячів в українському визвольному русі ХХ ст. був генерал-хорунжий Української Повстанської Армії (УПА) Роман Шухевич — ‘Тарас Чупринка’, який протягом 1940-х рр. очолював боротьбу проти двох найбільших тоталітарних режимів — нацистського та радянського. Для Шухевича справою всього життя була розбудова війська та вишкіл повстанців. Стати блискучим командиром йому допомогли активна діяльність у Пласті, заняття спортом, служба у польській армії, навчання в німецькій військовій академії у Мюнхені, участь у ранзі поручника у формуванні Карпатської Січі, у ранзі сотника — в Дружинах українських націоналістів, у ранзі підполковника і потім генерала — в УПА.

Незважаючи на значущість постаті Романа Шухевича в історії, його діяльність досі не досліджена належним чином¹. Однією з причин цього є те, що величезний пласт документів та матеріалів, які містять факти з життя видатного діяча українського визвольного руху, недоступні. Абсолютна більшість цих матеріалів зберігається у спецфондах і сховищах різних відомчих архівів як таємні документи, що, по суті, продовжує політику окупаційних режимів, спрямовану на нейтралізацію пам’яті українського народу. Особливо ретельно радянські репресивні органи затирали і спотворювали дані, що стосувалися особи Романа Шухевича, й тому сучасним дослідникам доводиться мало не по крихтам збирати інформацію, щоб відтворити картину його життя і діяльності.

І все-таки, ґрунтовне вивчення та переосмислення минулого стало невід’ємною частиною перетворень, що відбуваються останнім часом в українському суспільстві. Так назріла потреба звернутися

¹ В українській історіографії досі ніхто, крім Петра Мірчука, детально не висвітлював його життя і діяльності: Мірчук П. Роман Шухевич (Ген. Тарас Чупринка). Командир армії безсмертних. — Нью-Йорк—Торонто—Лондон, 1970. — 269 с. (перекладена і доповнена: Мірчук П. Against the Invaders: Taras Chuprynka-Roman Shukhevych, Commander-in-Chief of the UPA. — New York, 1997. — 162 p.).

¹⁴⁹ Підпис Р. Шухевича.

¹⁵⁰ Претендентів.

¹⁵¹ Документ завірений курінною печаткою. Відбиток печатки чорнильний, круглий, діаметр 37 мм. У центрі печатки розміщено зображення емблеми куреня «Чорноморці» — лілеї з якорем. Легенда: «Х. КУРІНЬ У. У. С. П. ЧОРНОМОРЦІ». Детальніше див.: Сова А. Сфрагістичні пам’ятки 10-ого куреня УУСП «Чорноморці» // Знак. Вісник Українського геральдичного товариства. — Львів, 2007. — Вересень. — Ч. 42. — С. 2.

до героїчного чину Романа Шухевича — символу незламності України, про якого ми, на превеликий жаль, знаємо зовсім мало, — нам досі невідомо, де лежить прах славного генерала.

Роман Шухевич, син Йосипа-Зиновія та Євгенії Стоцької, народився 30 червня 1907 р. у Львові, на теперішній вул. Довбуша, 2. При хрещенні 26 липня в Успенській церкві отримав друге ім'я Тарас. Він успадкував найкращі риси своїх родичів і галицької інтелігенції загалом: патріотизм, глибокий розум, високу культуру у ставленні до себе й оточення. Шухевичі належали до тих галицьких священичих родів, які протягом ХІХ ст. сприяли українському національному відродженню. З нього вийшла когорта політичних, культурно-громадських та військових діячів, що формували модерну українську націю та боролися за її незалежність і державність².

Родинні військово-патріотичні ідеали юнакові прищепили батько Йосип та дядько Степан, зміцнив їх полковник Євген Коновалець — Командант УВО, який у 1921—1922 рр. деякий час винаймав у Шухевичів кімнату. Гімназист Роман неодноразово розмовляв із полковником та дослухався до його слів, які мали великий вплив на формування світогляду й характеру майбутнього Провідника і Командира³.

У 1923 р. Роман Шухевич вступив у ряди Української Військової Організації (УВО). Про діяльність Шухевича в УВО Мiron Ганушевський у споминах написав таке: «[...] ми [...] училися різних таємниць та переходили під його проводом вишкіл “вояків”. Попри дисципліну чисто військового характеру він учив нас посуненої до крайніх меж осторожності, що в майбутньому мало нас хоронити від польської поліції, несподіваних арештів, особистих трусів (обшуків. — М. П.). Треба було добре знати, як поводитися під час переслухань на поліції та в суді. Ми мусіли добре знати пластовий закон і впоряд (статут. — М. П.). Я вчився азбуки Морзе. Ми вміли писати шифровані грипси та були горді, що “служимо” в підпільному війську УВО. По кількох місяцях навчання Шух запрягнув

² Державний архів Львівської області (далі — ДАЛО). — Ф. 27 (Львівська політехніка). — Оп. 5. — Спр. 18001 (Особова справа студента Львівської політехніки Романа Шухевича). — Арк. 3.

³ Шах С. Роман Шухевич — символ незламності (спомин) // Збірник на пошану генерала Романа Шухевича / Укл. Г. Васькович. — Мюнхен, 1990. — С. 149—151.

нашу чвірку як членів УВО біля печери у св. Юрі. Нам дрижали руки, які ми тримали на хресті й револьвері, й повторяли за Шухом слова [...]

Ми відчували силу Організації, але на такі теми не говорили в клясах, і найближчі колеги не знали про нас, як і ми про них. Але якось відчувалося, хто “наш”, а таких було багато, дуже багато. Все, що ми робили з доручення УВО, як-от агітацію проти виборів, проти побору до війська та інше, було протестом проти безправної та насильної окупації Західної України польським військом.

Одного дня під час гутірки нашої п'ятки Роман сказав, що ми повинні гартуватися, щоб бути сильними й добрими спортсменами, мусимо вміти добре плавати і... добре стріляти. Тому доручив нам ходити на спортову площу “Сокола-Батька”, вправляти руханку [зарядку] й легкоатлетичку⁴.

Крайова команда УВО доручила йому здійснити замах на польського шкільного куратора у Львові Станіслава Собінського, який проводив жорстоку антиукраїнську політику в галузі шкільництва. 19 жовтня 1926 р. 19-річний Шухевич разом із Богданом Підгайним блискуче виконали поставлене перед ними завдання.

Свої військові уміння Р. Шухевич удосконалював на спеціальних курсах УВО за кордоном. У 1928—1929 рр. він відбував військову службу в польській армії. Як студента його одразу ж направили на навчання до школи підхорунжих, але через політичну ненадійність звільнили, після чого він служив рядовим гарматником в артилерійській частині на Волині⁵.

2 лютого 1929 р. у Відні була створена Організація Українських Націоналістів. Бойовим референтом Крайової езекутиви (КЕ) ОУН у 1930—1934 рр. був призначений Роман Шухевич — ‘Дзвін’. Члени ОУН суворо дотримувалися військової субординації, дисципліни та правил конспірації. Це давало змогу застосовувати найрізноманітніші методи боротьби проти польської окупаційної влади: масові політичні демонстрації, студентські протести, робітничі страйки, бойкот польських товарів, шкільні акції тощо. З моменту створення

⁴ Ганушевський М. Роман Шухевич у моїх споминах // Літопис Української Повстанської Армії. — Торонто—Львів, 2007. — Т. 45: Генерал Роман Шухевич — «Тарас Чупринка» Головний Командир УПА. — С. 68.

⁵ Там само. — С. 74—75.

ОУН бойова активність і вправність молодих націоналістів постійно зростали⁶.

Бойова діяльність ОУН базувалася на принципах, сформульованих 1929 р. й опублікованих у газеті «Сурма» для ознайомлення загалу. Зокрема, організація мала застосовувати революційний терор як засіб самооборони. Він був найстрашнішою зброєю в руках підпілля, його останнім і найвагомішим аргументом, коли всі інші були вже випробувані. Революційний терор ОУН має моральне виправдання як відповідь на насильство ворога і окупанта. Безперечно, це був не надто ефективний спосіб боротьби проти польської влади, але достатньо дієвий, коли йшлося про самозахист. Політичне значення революційного терору полягало в тому, що він створював атмосферу напруги й нестабільності, заважаючи чужинській владі утвердитися. Дії оунівців підривали авторитет і силу противника і підтримували дух непокори у поневоленого народу. Крім того, українські націоналісти використовували революційний терор і як засіб ідеологічного впливу: а) на власний народ, змушуючи його мислити політично; б) на окупантів, переконуючи їх у тому, що українці ведуть постійну боротьбу проти Польщі й не припинять її, доки не здобудуть самостійності; в) на світову громадськість, показуючи таким чином, що український народ є окремим суб'єктом і прагне своєї незалежності⁷.

У 1930 р. Шухевич був одним із керівників масових актів непокори — Саботажної акції, що охопила цілу Галичину. Приводом для її проведення став законопроект щодо колонізації українських земель, схвалений польським сеймом. Рішення провести Саботажну акцію було ухвалено в червні 1930 р. на засіданнях Проводу Українських Націоналістів (ПУНУ). Дмитро Андрієвський згадував, як у розмові з ним Євген Коновалець про себе сказав, що «за саботажі його будуть, або прославляти, або проклинатимуть»⁸. Починаючи від середини липня 1930 р. по селах Галичини пройшла хвиля масових пожеж у господарствах польських поміщиків, колоністів

⁶ Мірчук П. *Нарис історії Організації Українських Націоналістів*. — Мюнхен—Лондон—Нью-Йорк, 1968. — С. 138—139.

⁷ *Терор — як засіб самооборони // Сурма*. — 1929. — № 16. — С. 7; *Терор — як засіб агітації // Сурма*. — 1929. — № 17-18. — С. 7.

⁸ Андрієвський Д. *Обставини 30-тих років і Провід Українських Націоналістів // Євген Коновалець та його доба*. — Мюнхен, 1974. — С. 655.

Роман Шухевич, Юрій Березинський, невідомий. 1930 р.

та осадників. У своїх споминах про ці події Мирон Ганушевський писав: «Голова Крайової Екзекутиви ОУН та Крайовий Командант УВО сотник Юліян Головінський накреслив плян широкої революційної акції масових саботажів. Доручив то перевести бойовому референтові Романові Шухевичеві, що розплянував це дуже дбайливо та в революційному темпі. По всій Галичині спалахнули пожеги, горіли скирти збіжжя й сіна та забудовань польських дідичів і колоністів, а до цього ще й демолювання поліцейних станиць та домів шовіністичної організації «Стшельцув»⁹. Загалом Саботажна акція охопила понад тридцять повітів Західної України. Польський уряд у паніці застосував тотальну паціфікацію, що посилювало революційні настрої українського селянства та сприяло поширенню ідей націоналізму. Активними масовими виступами ОУН заманіфестувала свою появу, зуміла піднести власний авторитет, а також розширити організаційний вплив на селянство та молодь. Що ж до Саботажної акції ОУН, то вона виявилася вдалою з погляду вибору

⁹ Ганушевський М. *Роман Шухевич у моїх споминах*. — С. 76.

засобів боротьби. Підпали були найкращим і найпридатнішим способом революціонізувати селянство. До того ж, такі дії не вимагали великих фінансових витрат і були безпечними для виконавців. Основним рушієм саботажної акції стали студенти та юнацтво ОУН, — вони, роз'їхавшись на канікули по селах Галичини, діставали своє бойове хрещення¹⁰.

Як бойовий референт КЕ ОУН Шухевич брав участь в організації низки заходів, спрямованих проти антиукраїнської політики польської влади, серед них:

1) серія експропріаційних нападів на польські державні установи, які проводили з метою залучити матеріальні засоби для ведення подальшої національно-визвольної боротьби. Так, 31 липня 1931 р. перемиська бойова п'ятірка ОУН вчинила успішний напад на поштову карету під Бірчею біля Перемишля¹¹. У той же день подібні напади відбулися під Печеніжином біля Коломиї¹² та в Бориславі — на філії Банку людогового (його вчинила дрогобицька бойова п'ятірка). 8 серпня згадана бойова п'ятірка виконала ще один експропріаційний напад — на пошту в Трускавці¹³;

2) атентат 22 березня 1932 р. на комісара поліції Чеховського за знущання над українськими політичними в'язнями та катування їх під час допитів. Про цей атентат, який виконав Юрій Березинський, брат дружини Р. Шухевича, Р. Шухевич написав спогад 1940 р. в газеті «Краківські Вісті» під заголовком «З життя бойовика»¹⁴;

3) екс 30 листопада 1932 р. на пошту в Городку, під час якого загинув Ю. Березинський. 24 грудня 1932 р. у Львові поляки стратили бойовиків ОУН Василя Біласа та Дмитра Данилишина, які брали участь в ексі. Референт пропаганди КЕ ОУН Степан Бандера — 'Баба' разом із Р. Шухевичем організував пропагандистську акцію: о 6 год., в момент повішання бойовиків, по всіх українських церквах Львова били дзвони. По всій Галичині згодом були проведені

¹⁰ Швагуляк М. Паціфікація. — Львів, 1993. — С. 10; Книш З. Дух, що тіло рве до бою. Юліан Головинський — Крайовий Комендант УВО. — Вінніпег, 1951. — С. 94–98.

¹¹ Хроніка. Напади і експропріації // Сурма. — 1931. — Серпень. — № 8. — С. 7.

¹² Мірчук П. Роман Шухевич у моїх споминах — С. 39; Хроніка. Напади, експропріації, атентати, саботажі // Сурма. — 1931. — Вересень. — № 9. — С. 8; Малашук Р. З книги мого життя. — Торонто, 1987. — Т. 1. — С. 66.

¹³ Мірчук П. Нарис історії Організації Українських Націоналістів. — С. 276.

¹⁴ Там само. — С. 291.

Служби Божі за упокій душ страчених бойовиків¹⁵. Після цього ПУН дав розпорядження КЕ ОУН збільшувати чисельність бойової референтури та проводити ретельніші військові вишколи серед своїх членів. За даними поліції, «після Городка до ОУН вступило дуже багато фанатиків із числа молоді»¹⁶;

4) атентат на радянського консула у Львові як протест проти голодомору в Україні, влаштованого більшовиками. 21 жовтня замах виконав бойовик ОУН Микола Лемик, убивши в консульстві спеціалізованого НКВД для перевірки дипломатичних представництв Алексея Майлова¹⁷;

5) атентат на міністра внутрішніх справ Броніслава Перацького, організатора варварської паціфікації — масового нищення українських культурних і господарських закладів та прилюдного катування українського населення. Атентат виконав 15 червня 1934 р. у Варшаві бойовик ОУН Гриць Мацейко — 'Гонта'¹⁸.

Роман Шухевич — 'Дзвін' поряд з іншими діячами ОУН зі студентського середовища львівського Академічного дому (Степан Бандера — 'Лис', Степан Ленкавський, Ярослав Стецько — 'Карбович', Ярослав Старух, Дмитро Мирон — 'Орлик', Zenon Косак, Михайло Колодзінський — 'М. Будзак', Іван Мітрінга — 'Сергій Орелюк' та ін.) долучився до розроблення тактики, яка оформилася в концепцію «перманентної революції». Згідно з нею, український народ в умовах жорстокої окупації зможе здобути собі свободу лише шляхом силового натиску на ворога. Тому ОУН повинна взяти на себе підготовку суспільства до всенародного повстання. Відтак ОУН організує широку пропаганду ідей революції та безкомпромісної боротьби. Метою цієї пропаганди було виховати народ у душі нестримного бажання здолати свого ворога¹⁹.

Р. Шухевич брав активну участь у дискусії щодо побудови та організації армії. В ОУН існували два діаметрально протилежні погляди. Згідно з першим, українська армія має формуватись як

¹⁵ ДАЛО. — Ф. 121. — Оп. 3. — Спр. 844. — Арк. 19, 75–78.

¹⁶ Там само. — Ф. 108. — Оп. 1. — Спр. 336. — Арк. 20.

¹⁷ Ю. Кр-ий [Підгайний Б.]. У Львові 1933 р. (Спомин про Романа Шухевича) // Літопис Української Повстанської Армії. — Т. 45. — С. 115–118.

¹⁸ Мірчук П. Нарис історії Організації Українських Націоналістів. — С. 337–348, 382–384.

¹⁹ Там само. — С. 138–139.

регулярна на еміграції; згідно з другим, національну армію потрібно творити на західноукраїнських землях, опираючись на власні сили. Цю думку обстоювали «крайовики» — Степан Бандера, Роман Шухевич, Іван Габрусевич, Зенон Коссак, Олекса Гасин, Дмитро Грицай, Василь Сидор та ін.²⁰ Також Шухевич займав активну позицію у внутрішній дискусії про зміст, форму й організацію подальшої національно-визвольної боротьби. Старші члени виступали за організаційний поділ: бойову діяльність має здійснювати УВО, а легальну ідеологічно-політичну — ОУН.

Ці складні обставини відобразив у споминах тодішній Крайовий провідник ОУН Степан Бандера: «Особливе значення в тому мала постава Романа Шухевича. Він, один з найвизначніших активних бойовиків, членів УВО, мав великий моральний вплив на ряди ув'язнених. Прихильники окремішності й паралелізму УВО-ОУН намагались приєднати на свій бік Романа Шухевича та висунути його як головного речника. Але в нього більше заважило розуміння потреби дальшого розвитку визвольного руху, ніж особисті приятельські взаємини. Він, український націоналіст з глибини власних переконань та за своєю лицарською вдачею, дивився далеко вперед і питання поточної діяльності розглядав в аспекті плянів на далеку мету. Роман Шухевич, бійовик УВО, вже тоді передбачав шляхи широкого розгорнення революційно-визвольного руху ОУН, яка мала статись і сталась дальшим вивершенням УВО, взявши в себе її саму і її традицію, боротьбу, надбання і кадри. Переломовий етап у розвитку революційно-визвольного руху на західноукраїнських землях закінчився добрим вислідом — повним організаційним, дійовим і ідейним уєдностайненням УВО-ОУН. Головні ділянки до-тогочасної діяльності УВО — бойові акції і військова виховно-вишкільна праця — стали референтурами ОУН. Це сталося в 1933 р. В Крайовій Екзекутиві ОУН на ЗУЗ (Західних Українських Землях. — М. П.) військовим референтом став сл. пам. Михайло Колодзінський, а після його виїзду за кордон — сл. пам. Дмитро

²⁰ ДАЛО. — Ф. 121 (Львівське воєводське управління поліції). — Оп. 3. — Спр. 1020 (Відомості про діяльність українських націоналістичних організацій УВО і ОУН). — Комунікат № 6: Діяльність Української Військової Організації (УВО), сучасної Організації Українських Націоналістів (ОУН). — Арк. 17; Мірчук П. Нарис історії Організації Українських Націоналістів. — С. 138–139, 296–297.

Грицай — ген. «Перебийніс». Бойовим референтом був сл. пам. Роман Шухевич — «Дзвін»²¹.

У червні 1934 р. у зв'язку з убивством Б. Перацького поліція провела масові арешти серед членів ОУН. 18 червня арештовано Романа Шухевича і згодом, 6—7 липня, заслано до концентраційного табору в Березі Картузькій — без достатніх доказів вини. Цей табір славився нелюдськими умовами життя в'язнів. Постійне знущання над арештованими, фізичне й моральне, стало системою і було доведено до цілеспрямованого садизму²². До концтабору в'язні 5 км ішли закутими в кайдани. Одразу ж вони проходили т. зв. «ремонт» — їх починали жорстоко катувати, щоб призвичаїти до умов перебування. Їх саджали в непристосовані камери, переповнені й вошиві. Кожен отримував табірний номер, який мав носити на плечах (великий) та на лівому рамені (маленький). Звертатися і зголошуватися в'язні мали тільки за номером, в іншому разі були биті. Їх щоденно піддавали так званому «вишколу» — били всіх підряд за будь-яке найменше відхилення від правил.

В'язні концтабору мали працювати 10 годин на день. Тяжка праця поряд із побиттям була засобом фізично-морального ламання. Крім того, щодня проводилася руханка, яка дуже виснажувала в'язнів, бо годували їх зовсім погано. По трьох тижнях перебування в концтаборі в'язні, за спогадами Володимира Макара, виглядали так: «За той час ми всі позаростали, як дикуни, на голодових пайках похудли, як горти, на праці і муштрі пообдиралися як жебраки, а на гарячому сонці осмалилися як цигани. Кожен з нас [...] впав дуже сильно на вазі, втрачаючи від 10 до 30 кілограмів». Праця в'язнів зводилася до осушування поліських боліт, будівництва доріг, корчування дерев, сільськогосподарських робіт, забезпечення функціонування табору тощо. В таких нелюдських умовах в'язні створили націоналістичну організацію самооборони, яку очолювали Роман Шухевич, Володимир Янів, Дмитро Грицай, Михайло Кравців. У них розвинулася міцна солідарність, що виявлялась у взаємній

²¹ Бандера С. Командир — Провідник (Слідами сл. пам. Романа Шухевича) // Літопис Української Повстанської Армії. — Т. 45. — С. 241–242.

²² ДАЛО. — Ф. 255 (Львівська кримінально-слідча тюрма). — Оп. 1. — Спр. 1532 (Особова справа арештованого Романа Шухевича). — Арк. 1–6; Макар В. Береза Картузька: спомини // Макар В. Спомини та роздуми. Збір. тв.: У 4 т. — Торонто—К., 2001. — Т. 4. — С. 26–27, 176.

охороні й допомозі в будь-якій ситуації. В'язні свій примусовий побут прагнули використати для освіти. Кожен із них був то учителем, то учнем. Так вони навчалися різних іноземних мов, основ математики, фізики, філософії тощо. В концтаборі перебували поляки, з якими було досягнуто певного нейтралітету, натомість із комуністами відбувалися постійні сутички та бійки. У таборі Шухевича приписали до групи кочегарів, які взимку носили вугілля та розпалювали печі²³.

19 січня 1935 р. Р. Шухевича відправлено на слідство до Львова, де він сидів у тюрмі «Бригідки» на вул. Городоцькій²⁴. На Львівському процесі над ОУН (25.05.—26.06.1936) йому інкримінували державну зраду та звинуватили у належності до КЕ ОУН. Адвокатом Р. Шухевича був його дядько Степан Шухевич. Члени ОУН, проти яких поліція не мала достатньо доказів, у тому числі Р. Шухевич, повинні були послідовно заперечувати свою причетність до організації. При цьому всі вони заявляли, що за переконаннями є українськими націоналістами. На запитання: «Що спонукало підсудного до того, що вступив до ОУН?», — Роман Шухевич, поміркувавши хвилинку, голосно і виразно сказав: «Це був наказ мого серця!» Його було засуджено на три роки ув'язнення з урахуванням слідчого арешту. На підставі проголошеної 1935 р. урядової амністії він вийшов на волю 27 січня 1937 р., пробувши півроку в концтаборі та два роки в тюрмі²⁵.

Вийшовши з тюрми, Р. Шухевич перебував під постійним наглядом поліції та був змушений шукати й застосовувати цілком нові методи підпільної діяльності. Він працював у рекламній фірмі «Фама», яку, власне, сам і організував у березні 1937 р. Вона мала виконувати подвійне завдання — політичне й фінансово-економічне. Ця фірма стала легальним прикриттям для діяльності ОУН, працювали в ній, переважно, члени ОУН — вчорашні політв'язні, яким дуже важко було влаштуватися на роботу. Тепер вони отримували легальний заробіток і могли успішно поєднувати працю у фірмі з організаційною діяльністю, — по всій Західній Україні були відкриті представництва «Фами». На вимогу більшості членства

²³ Макар В. Береза Картузька: спомини. — С. 39, 97.

²⁴ ДАЛО. — Ф. 255. — Оп. 1. — Спр. 1744. — Арк. 1.

²⁵ Шухевич С. Моє життя. Спомини. — С. 152; ДАЛО. — Ф. 255. — Оп. 1. — Спр. 1744. — Арк. 164–165.

Роман Шухевич мав очолити КЕ ОУН на ЗУЗ, але Провідник Лев Ребет — «Кіл» не погодився передати свої обов'язки, щоб не розконспірувати нового керівника²⁶.

Перша велика демонстрація у Львові на підтримку подій у Карпатській Україні відбулася 26 вересня 1938 р. З нагоди надання автономії Закарпаттю 11 жовтня у львівському соборі св. Юра відбулося богослужіння за Карпатську Україну. Після нього пройшла кількатисячна демонстрація, яку намагалася зупинити поліція, внаслідок чого зав'язалася бійка. На допомогу поліції прийшли польські студенти. Згодом вони вчинили погроми в приміщеннях українських громадських установ, організацій та кооператив²⁷.

У жовтні 1938 р. у Львові Шухевич провів декілька зустрічей з політиками й представниками господарських установ, переконуючи їх надати допомогу урядові Карпатської України та новоствореній Українській національній обороні. Він організував віче, в якому, окрім членів ОУН, брали участь члени інших політичних партій. Після віча пройшла велика маніфестація проти угорських зазіхань на Закарпаття. Подібні заходи відбулися майже по всіх містах Західної України. Таким чином Роман Шухевич започаткував морально-політичну мобілізацію всіх українців на західноукраїнських землях на підтримку Карпатської України. Щоб дати відсіч польським погромам, у Львові був створений Комітет самооборони, який очолив Роман Шухевич, Ярослав Гайвас став його заступником і координатором бойових груп, Сергій Костецький — зв'язковим, Іван Равлик керував розвідкою, Петро Долинський — підготовкою технічних засобів та вишколом кадрів. Основу бойових груп склали члени ОУН, а також робітники з товариств «Сила» та «Зоря». Для координування роботи й проведення нарад Комітету використовувалося приміщення Шухевичевої рекламної фірми «Фама». Першу велику атаку польського шумовиння та студентства на крамниці Маслосоюзу було відбито. Нападники дістали численні тілесні ушкодження. Щоб збільшити бойові групи Комітету самооборони, Шухевич і Гайвас провели успішні переговори про залучення членів таємного

²⁶ Чайківський Б. Фама. Рекламна фірма Романа Шухевича. — Львів, 2005. — С. 39–65; Бандера С. Командир — Провідник. — С. 243.

²⁷ Гайвас Я. Воля ціни не має. — Торонто, 1971. — С. 17–21; Мірчук П. Нарис історії Організації Українських Націоналістів. — С. 564.

Пласту, «Сокола», «Лугу» та Фронту національної єдності. Активна відсіч погромам змусила польську сторону не вдаватися до таких дій. Своєю чергою бойові групи Комітету самооборони надалі поліпшували військову підготовку²⁸.

Щоб нейтралізувати керівництво націоналістичного руху, польська поліція 1—4 листопада 1938 р. заарештувала Шухевича, проте вже 24 грудня він перейшов у Карпатську Україну, де почався новий етап його діяльності як провідника й командира національно-визвольної боротьби²⁹.

Роман Шухевич, як і багато його ровесників, пережив утвердження польської окупаційної влади. Небажання й надалі терпіти такий стан речей привело його до лав УВО-ОУН. Доля поставила перед Шухевичем і тисячами інших вибір: жити рабом або боротися за свободу до останнього подиху. Вони обрали друге й повністю присвятили себе служінню ідеї Української Державності. Шухевич долучився до вироблення стратегії і тактики, форм і методів національно-визвольної боротьби. Протягом 25 років він був учасником і співорганізатором боротьби проти всіх окупантів України. Під його керівництвом виростали й протистояли ворогові революційна організація — ОУН та нескорена армія — УПА. Його участь в УВО, ОУН, УПА, УГВР стала запорукою розвитку цих структур та утвердження їхньої провідної ролі в боротьбі за українську державність. Життя й діяльність Романа Шухевича стали яскравим взірцем героїчного змагу за незалежність і мають послужити прикладом для прийдешніх поколінь українців.

РОМАН ШУХЕВИЧ У КАРПАТСЬКІЙ УКРАЇНІ (1938—1939)

Період участі Романа Шухевича в закарпатських подіях, пов'язаних з утворенням автономної української одиниці в межах федеративної Чехословацької Республіки, а згодом і незалежної держави Карпатська Україна, належить до найменш досліджених періодів життя цього легендарного військово-політичного діяча, визначного лідера українського національно-визвольного руху середини ХХ ст. Увагу дослідників життя Р. Шухевича частіше привертала зрілий етап його діяльності — перебування на посаді Головного командира УПА, Голови Бюро Проводу ОУН та Голови Генерального Секретаріату УГВР. Традиційно в історичній літературі стосовно участі Р. Шухевича в подіях Карпатської України згадувалось лише, що він був членом штабу Карпатської Січі у ранзі поручика та відіграв велику роль у наданні допомоги молодій державі у 1938—1939 рр., хоча про участь інших визначних діячів ОУН: М. Колодзінського — 'Гузара', З. Коссака — 'Тарнавського' та О. Ольжича — 'Кандиби' — написано чимало. Його біографія у цей період висвітлювалась лише побіжно, без належного наукового аналізу та узагальнень. Опубліковані окремою книгою спогади про життя та діяльність Р. Шухевича¹, інша мемуарна література й окремі архівні документи дають змогу комплексно проаналізувати питання ролі Р. Шухевича у закарпатських подіях 1938—1939 рр. і таким чином почасти заповнити прогалину у вітчизняній історіографії. Зазначимо також, що чимало аспектів його діяльності в Карпатській Україні до сьогодні залишаються дискусійними, — це пояснюється об'єктивним браком достовірних джерел.

Надання крайової автономії Закарпаттю 9 жовтня та призначення прем'єр-міністром уряду Підкарпатської Русі А. Волошина 26 жовтня 1938 р. викликали великий ентузіазм серед українців західноукраїнських земель. На підтримку державницьких змагань закарпатських українців тут відбулася низка маніфестацій

²⁸ Гайвас Я. Воля ціни не має. — С. 23—31.

²⁹ ДАЛО. — Ф. 255. — Оп. 1. — Спр. 1. — Арк. 14; Чайківський Б. Фама. Рекламна фірма Романа Шухевича. — С. 66—67.

¹ Літопис Української Повстанської Армії. — Торонто—Львів, 2007. — Т. 45: Генерал Роман Шухевич — «Тарас Чупринка» Головний Командир УПА. — 576 с.